

Εισαγωγή

Η παραδοσιακή εικόνα του αλχημιστή, έντονα επηρεασμένη από τη ρομαντική εικονογραφία, παρουσιάζει ένα άτομο με μακριά μαλλιά και γένια, σκυμμένο πάνω από ένα φούρνο με πυρωμένη εστία, της οποίας το ανησυχητικό φως προβάλλει τους τρεμάμενους ίσκιους μυστηριωδών αποστακτήρων στους τοίχους κάποιου σκοτεινού υπογείου. Η μυστικότητα που συνοδεύει αυτή τη δραστηριότητα μοιάζει απαραίτητη ενώ ο διαβολικός της χαρακτήρας υπολανθάνει μονίμως. Τι αντίθεση με τον αποστειρωμένο κόσμο του ολόφωτου σημερινού εργαστηρίου με τα τεράστια παράθυρά του, ή με τον σύγχρονο χημικό, ντυμένο στα λευκά, ο οποίος δραστηριοποιείται γύρω από τα σκεύη του φτιαγμένα από ανοξείδωτο ατσάλι και διάφανο πυρέξ!

- Ποια είναι η σχέση ανάμεσα στους δύο αυτούς «ερευνητές»;
- Είναι ο ένας διάδοχος του άλλου;
- Προέρχονται από διαφορετικούς κλάδους του ίδιου δένδρου;
- Είναι η διαφορά τους τόσο σαφής όσο φαίνεται;
- Άραγε το μυστήριο που περιβάλλει τον αλχημιστή δεν έχει τίποτα κοινό με τον εμπιστευτικό χαρακτήρα της υποστήριξης διατριβών που λαμβάνει χώρα κεκλεισμένων των θυρών;

Είναι τόσα τα ερωτήματα, που μόνο μια επιστημολογική μελέτη θα επέτρεπε την απάντησή τους.

Αποδεικνύεται πάντα αρκετά δύσκολο να αποσαφηνισθεί ο ρόλος της αλχημείας στην ιστορία των επιστημών. Πράγματι, οι πρώτοι χημικοί, αν και όφειλαν στους αλχημιστές τον εξοπλισμό και την ερευνητική τους μέθοδο, θεμελίωσαν τη θέση τους αντιτιθέμενοι στη φιλοσοφικο-μυστικιστική κληρονομιά των υπερασπιστών της ερμητικής διδασκαλίας, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα ένα τεχνητό ρήγμα στην κατανόηση της εξέλιξης της χημείας. Επιπλέον, οι ύστεροι υποστηρικτές του ερμητισμού επιδίδονταν σε αποκραυφιστικές δραστηριότητες, οι οποίες μείωσαν αισθητά την εκτίμηση των πρώτων ιστορικών των επιστημών για το έργο των προκατόχων τους. Από την άλλη, η εκουσίως ασάφης και ιδιαιτέρως αλληγορική μορφή των αλχημικών γραπτών έχει την τάση να αποθαρρύνει ακόμα και τους πιο θετικά διακείμενους αναγνώστες.

Οι ιστορικοί της αλχημείας έχουν συνήθως την τάση να τονίζουν την πνευματιστική όψη της ερμητικής φιλοσοφίας. Τους ιστορικούς των επιστημών, όπως ο Μπερτελό, ο Χέφερ ή ο Πάρτινγκτον, διαδέχτηκαν οι ειδικοί στις θρησκείες και τη σκέψη, οι οποίοι ελάχιστα ενδιαφέρονταν για την τεχνική όψη. Ωστόσο, αυτή αποδεικνύεται ανεκτίμητη στην απόπειρα να συσχετιστούν οι μαθητές του Ερμή του Τρισμέγιστου με τους διαδόχους του Λαβουαζιέ.

Η κινεζική ή ινδική αλχημεία σίγουρα αποτελούν συναρπαστικά αντικείμενα μελέτης, αλλά η γέννηση της μετά τον Λαβουαζιέ χημείας συνδέεται πιο άμεσα με τις διανοητικές αναζητήσεις και τις τεχνικές πρακτικές των πολιτισμών στα παράλια της Μεσογείου. Γι' αυτόν το λόγο, χωρίς να υποβαθμίζουμε τη σημασία της αλχημείας της Άπω Ανατολής, θα περιοριστούμε στη μελέτη της αλχημείας όπως αυτή εξελίχθηκε στην ελληνιστική Αίγυπτο, στον Αραβικό Κόσμο και τέλος στη χριστιανική Δύση. Θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε πώς

διαφοροποιήθηκε η «επιστημονική» χημεία στις αρχές του 17ου αιώνα και θα επιχειρήσουμε να καθορίσουμε ποια ήταν η συμβολή της αλχημείας σε αυτήν.

Η προσέγγιση αυτή θα μας βοηθήσει να ελαχιστοποιήσουμε τη σημασία της πιο φιλοσοφικής όψης, η οποία δεν σχετίζεται με το σκοπό μας. Γι' αυτό το θέμα ο αναγνώστης μπορεί να συμβουλευτεί, επί παραδείγματι, τα έργα του Μίρτσεα Ελιάντε ή της Φρανσουάζ Μποναρντέλ.

